

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

«__» 2024 р.

РЕФЕРАТ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
на тему: «МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ І РОЛЬ У
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ»

Виконавець:

студентка 4 курсу ЦЗВФН
Ветрогон Юлія Олександрівна _____

Науковий керівник:

к.е.н., доцент
Шикіна Наталія Анатоліївна _____

ОДЕСА – 2024 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Самостійність та фінансова незалежність місцевих органів самоврядування є ключовими умовами для будівництва демократичної держави. Проте, проблема удосконалення механізму формування ресурсів місцевих бюджетів стає особливо актуальною. Це вимагає чіткого розмежування повноважень між усіма рівнями влади та розподілу доходів між ланками бюджетної системи країни.

За останні роки показники соціально-економічного розвитку України свідчать про неефективність існуючої системи централізованого управління. Тому особливу важливість набуває проведення реформи децентралізації, яка забезпечить оптимальні взаємозв'язки між територіальними і загальнодержавними інтересами. Це важливою передумовою для забезпечення розширеного відтворення та соціального забезпечення територіальних громад.

Для успішного розвитку місцевого самоврядування необхідно розуміти сутність, природу виникнення, особливості формування, розподілу та використання фінансових ресурсів. Такий підхід дозволить ефективно розробляти та впроваджувати стратегії місцевого розвитку.

Трансформаційні процеси в бюджетній сфері, що відбуваються внаслідок фінансової децентралізації, свідчать про зміни в організації бюджетних відносин між різними рівнями управління та використання бюджетних ресурсів. Для обґрунтування наукових засад специфіки функціонування місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територій та добробуту громад потрібно визначити форми, методи та ефективний інструментарій на основі досягнутих результатів. Місцеві бюджети виступають як спосіб реалізації бюджетної політики в контексті визначених умов.

Зростає інтерес до дослідження місцевих бюджетів через звіти міжнародних інституцій, які вказують на складнощі у цих процесах: слабо розвинені фіскальні системи, відсутність фінансової автономії та недостатні ресурси у місцевих органах влади. Дослідження, проведені в рамках Цілей розвитку тисячоліття, підтверджують, що низький рівень досягнень в цій сфері частково пов'язаний з недостатнім фінансуванням та обмеженими можливостями залучення зовнішніх ресурсів, незважаючи на широкий спектр функцій.

Враховуючи це, потрібно досліджувати роль місцевих бюджетів у розвитку територій та розробляти пропозиції щодо збільшення фінансових ресурсів для цієї мети.

Концептуальні підходи до формування місцевих бюджетів та ефективного механізму його функціонування досліджували такі вітчизняні учені-фінансисти, як В.Андрущенко, В.Базилевич, І.Волохова, В.Данилишин, В.Дем'янишин, О.Кириленко, В.Коваленко, А.Крисоватий, М.Крупка, М.Кульчицький, І.Луніна, І.Лютий, В.Опарін, К.Павлюк, Ю.Пасічник, О.Романенко, В.Федосов, І.Чугунов, С.Юрій тощо.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад, обґрунтування науково-методичних підходів та розробка рекомендацій щодо напрямів покращення функціонування місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій.

Реалізація поставленої мети дослідження зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

- дослідження сутності місцевих бюджетів та етапів їх становлення;
- з'ясування суспільної ролі місцевих бюджетів у фінансовій системі держави;
- дослідження особливостей формування місцевих бюджетів України як фінансової основи розвитку територій;
- аналізу видаткової складової місцевих бюджетів у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку територій;
- виявлення чинників забезпечення соціально-економічного розвитку територій в Україні;
- дослідження зарубіжного досвіду забезпечення розвитку територій та його імплементація до українських реалій;
- формування ключових напрямів розвитку місцевих бюджетів в Україні у контексті забезпечення розвитку територій.

Об'єктом дослідження є процес функціонування місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні засади та прикладні аспекти функціонування місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій.

Методи дослідження. В основу дослідження покладено фундаментальні положення і принципи теорії фінансів, публічних фінансів, бюджетної децентралізації, теорії регіонального розвитку, місцевого економічного розвитку. У роботі для розробки теоретико-методичних і прикладних засад функціонування місцевих бюджетів використано системний підхід, що дає змогу врахувати динамічну структурно-функціональну залежність між його складовими, а також сукупність методів пізнання суспільних процесів і явищ, які забезпечують його реалізацію, зокрема: узагальнення, аналізу, порівняння, синтезу – для визначення сутності, змісту, підходів до пізнання категоріального апарату дослідження, а також такі сучасні наукові методи: діалектичний метод пізнання (для формування теоретичних засад впливу місцевих бюджетів на розвиток територій); історичний підхід (під час дослідження еволюції та особливостей становлення місцевих бюджетів на території сучасної України); системний аналіз (у дослідженні складових розвитку місцевих бюджетів, їх формування та виконання з метою виявлення основних тенденцій і чинників, що їх зумовлюють); порівняльний аналіз (з метою співставлення ефективності формування та виконання бюджетів територіальних громад до/та після початку реформування місцевого самоврядування); абстрактно-логічний

(для формування теоретичних узагальнень та формулювання висновків дослідження); графічної візуалізації (у цілях наочного представлення результатів розрахунків та аналізу); статистичні (при визначенні рівня ефективності формування доходів бюджетів територіальних громад та оцінки здійснення видатків в процесі забезпечення розвитку територій).

Джерелами нормативної, аналітичної і статистичної інформації слугували Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування, матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державної служби статистики України, сайти місцевих рад та ОТГ.

Практичне значення одержаних результатів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у пропозиціях та рекомендаціях, щоможуть бути використані з метою стимулювання розвитку територій України.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг основного тексту 83 сторінки. Робота містить 4 таблиці, 10 рисунків. Список використаних джерел налічує 49 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі розкрито теоретичні основи функціонування місцевих бюджетів та етапи їх становлення. Досліджено суспільну роль місцевих бюджетів у фінансовій системі держави.

У другому розділі розкрито особливості формування місцевих бюджетів України як фінансової основи розвитку територій. Проаналізовано видаткову складову місцевих бюджетів у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку територій. Виявлено чинники забезпечення соціально-економічного розвитку територій в Україні.

У третьому розділі досліджено зарубіжний досвід забезпечення розвитку територій та окреслено можливості його імплементації до українських реалій. Зазначено ключові напрями розвитку місцевих бюджетів в Україні у контексті забезпечення розвитку територій.

ВИСНОВКИ

Здійснивши дослідження обраної теми та відповідно до поставлених завдань, ми прийшли до наступних висновків.

1. На сучасному етапі розвитку фінансових відносин, місцеві бюджети відіграють значну роль, особливо у фінансовому забезпеченні розвитку територій. Вони є одним із важливих джерел задоволення суспільних потреб, сприяють розвитку економіки, підтримці та оновленню інфраструктури, а також вирівнюванню соціально-економічних різниць. Місцеві бюджети є ключовою складовою місцевих фінансів та фінансовою основою розвитку окремих територій. Вони виявляються у рішеннях органів місцевого

самоврядування щодо організаційних, економіко-соціальних та територіальних питань, спрямованих на вирішення місцевих проблем та розвиток окремих територій. У процесі становлення державності на території сучасної України система місцевого самоврядування та місцеві бюджети розвивалися з урахуванням умов та традицій державотворення країн, до складу яких входили українські землі. Після отримання незалежності України, цей розвиток тривав, враховуючи досвід управління на місцевому рівні, який був набутий за часів Радянського Союзу в умовах адміністративно-командної економіки. Однак події 2014 року та підписання Угоди про асоціацію з ЄС сприяли новому напрямку розвитку державності, системи державного управління та місцевого самоврядування. Цей напрямок сьогодні поступово реалізується шляхом реформування всіх сфер державного управління.

2. Місцеві бюджети відіграють ключову роль у соціально-економічному розвитку України та є одним з основних джерел задоволення потреб населення. Вони фінансують загальнодержавні програми, підтримують галузі народного господарства, сприяють підвищенню життєвого рівня, забезпечують розвиток інфраструктури та проведення культурних заходів. Майже половина видатків загального бюджету країни здійснюється за рахунок місцевих бюджетів.

Місцеві бюджети відіграють важливу суспільну роль у фінансовій системі держави з кількох ключових перспектив. По-перше, місцеві бюджети є основним засобом фінансування різноманітних програм і проектів на місцевому рівні, таких як інфраструктурні розвиток, освіта, охорона здоров'я, соціальна підтримка та інші. Це дозволяє забезпечити належні умови для життя та розвитку громад на місцях, враховуючи їхні специфічні потреби та пріоритети. По-друге, місцеві бюджети відіграють важливу роль у забезпеченні економічного зростання на місцевому рівні. Шляхом інвестування в розвиток місцевої інфраструктури, підтримку підприємств та створення сприятливого бізнес-середовища, місцеві бюджети сприяють стимулюванню підприємництва та створенню робочих місць. По-третє, місцеві бюджети є важливим інструментом регіональної рівноваги та соціальної справедливості. Шляхом збирання податків та інших доходів на місцевому рівні та їх подальшого розподілу, місцеві бюджети сприяють зменшенню рівнів нерівності між регіонами та забезпеченню рівних можливостей для всіх громадян. Отже, суспільна роль місцевих бюджетів у фінансовій системі держави полягає в забезпеченні життєво важливих послуг інфраструктури, сприянні економічному зростанню та розвитку бізнесу, а також в забезпеченні соціальної справедливості та регіональної рівноваги.

3. Оцінка фінансового забезпечення розвитку територій є ключовим етапом у формуванні стратегічних напрямів регіональної політики та визначенні можливостей досягнення позитивного ефекту від їх впровадження. Також цей аналіз дозволяє визначити набір фінансових інструментів для стимулювання розвитку окремих територій та громад. Серед основних напрямів покращення фінансового забезпечення розвитку територій варто визначити наступні:

Збільшення обсягів фінансових ресурсів, які мають бути залучені через місцеві бюджети для ефективного регіонального розвитку.

Зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування за рахунок удосконалення податкового законодавства, використання ефективних інструментів залучення коштів та реалізації інноваційно-інвестиційних програм на території певного регіону.

Зменшення асиметрії регіонального розвитку шляхом активізації проведення інноваційно-інвестиційної політики у регіоні.

Підвищення стимулюючої ролі бюджету розвитку як фінансового інструменту політики органів місцевого самоврядування.

Посилення зацікавленості органів місцевого самоврядування в підвищенні рівня власної дохідної бази за рахунок інвестиційних ресурсів.

Підвищення інвестиційної активності в регіоні шляхом урахування природно-ресурсного, науково-технічного, виробничо-економічного та людського потенціалу.

4. Відсутність ефективного громадського моніторингу та контролю над виконанням місцевих бюджетів є однією з ключових проблем, що впливає на ефективність діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Серед викликів, які значно впливають на їхню діяльність, слід виділити поступовий перехід від політики, що передбачає вирішення питань на рівні центральних органів виконавчої влади, до політики, яка все більше формується на місцевому та регіональному рівнях, враховуючи інтереси та прагнення місцевої громади. Це вимагає активного залучення громадськості, громадських організацій та представників бізнес-середовища до моніторингу та контролю за формуванням та реалізацією такої політики, особливо з урахуванням фінансового забезпечення.

5. Для розв'язання завдань соціально-економічного розвитку окремих територій, усунення розбіжностей у фактичному розвитку регіонів та покращення фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування необхідно:

Стимулювати збільшення власної дохідної бази місцевих бюджетів і розробити прозорий механізм компенсації втрат власних доходів місцевих бюджетів на фінансування делегованих повноважень.

Збільшити частку цільового фінансування.

Створити об'єктивний механізм встановлення обсягів субвенцій місцевим бюджетам із державного бюджету.

Надавати інвестиційні субвенції через конкурсний відбір проектів.

Запровадити у вітчизняну практику такий фінансовий інструмент стимулювання, як угоди регіонального розвитку.

6. Враховуючи позитивний досвід зарубіжних країн, в Україні потрібно провести реструктуризацію доходів у наступних напрямках:

Поступово переходити до спільного використання різними рівнями бюджетної системи широкої бази оподат

кування, зокрема податку на додану вартість і податку на прибуток підприємств, шляхом встановлення нормативів розподілу податкових платежів законодавством.

Удосконалити процес нарахування та сплати основного джерела доходу місцевих бюджетів - податку з доходів фізичних осіб, шляхом оптимізації бази оподаткування, раціоналізації системи пільг, зокрема податкових соціальних пільг, та зарахування податкових сум до бюджетів територіальних громад за місцем платника, а не податкового агента.

Збільшити роль податкових надходжень ресурсно-майнової групи, включаючи введення податку на нерухоме майно фізичних осіб та податків на капітал.

Посилити роль власних доходів через вирішення проблем місцевого оподаткування.

Розширити перелік місцевих податків для реалізації місцевих програм у галузі соціального захисту, зайнятості населення, охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, регулювання споживання під акцизних товарів та проведення регіональної економічної політики.

Забезпечити фінансову стійкість, самоокупність та самофінансування комунальних підприємств за допомогою введення ринкових відносин у комунальному секторі.

7. Основними напрямками використання податкових інструментів для посилення фінансової спроможності місцевого самоврядування є:

- Ефективне встановлення місцевих податків та зборів і підвищення їхньої ролі у доходах місцевих бюджетів. Це може бути досягнуто шляхом налагодження оптимальних умов оподаткування, встановлення пільг, а також ретельного контролю за виконанням податкових зобов'язань.

- Максимізація податкових надходжень до бюджету через ефективну взаємодію з підприємствами, що діють на території громади, та створення сприятливих умов для їхнього розвитку.

- Забезпечення справедливого розподілу податкового навантаження та зменшення його для деяких категорій платників, з компенсацією за рахунок інших джерел надходжень.

- Посилення податкового контролю та боротьба з ухиленням від сплати податків, співпраця між місцевими органами та податковою службою.

- Стимулювання розвитку підприємництва шляхом створення сприятливого і стабільного податкового середовища на місцевому рівні та активної взаємодії з підприємцями.

- Забезпечення ефективної інформаційно-роз'яснювальної роботи та взаємодії з платниками податків для забезпечення відкритості та прозорості податкової системи.

- Розвиток податкової системи має відбуватися у комплексі зі структурними реформами, децентралізацією та бюджетною політикою,

спрямованими на забезпечення балансу бюджету у довгостроковій перспективі.

Враховуючи виклики сьогодення доцільно сформувати також напрями для територій, які знаходяться в тилу. Важливими завданнями та напрямками розвитку для таких територій є:

- формування безпечних умов для жителів громади та внутрішньо переміщених осіб;
- збереження економічного потенціалу громади шляхом адаптації економічних суб'єктів до функціональних завдань тилу в умовах війни;
- створення умов для релокації підприємств із територій, які постраждали від активних бойових дій та їх розміщення на вільних виробничих площах;
- створення умов для мінімізації можливих наслідків військових дій;
- реалізація програм зайнятості для внутрішньо переміщених осіб;
- надання гуманітарної підтримки внутрішньо переміщеним особам;
- координація логістики при транспортуванні гуманітарних ресурсів;
- розробка стратегічних орієнтирів та цілей, які забезпечуватимуть соціально-економічне відновлення у післявоєнний період.

АНОТАЦІЯ

Ветрогон Ю. О. «Місцевий бюджет, його значення і роль у соціально-економічному розвитку територій».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньою програмою професійного за спрямування «Податкова та митна справа». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2024.

В роботі розкрито теоретичні основи функціонування місцевих бюджетів та етапи їх становлення. Досліджено суспільну роль місцевих бюджетів у фінансовій системі держави. Розкрито особливості формування місцевих бюджетів України як фінансової основи розвитку територій. Проаналізовано видаткову складову місцевих бюджетів у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку територій. Виявлено чинники забезпечення соціально-економічного розвитку територій в Україні.

Досліджено зарубіжний досвід забезпечення розвитку територій та окреслено можливості його імплементації до українських реалій. Зазначено ключові напрями розвитку місцевих бюджетів в Україні у контексті забезпечення розвитку територій.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи, видатки, податки, міжбюджетні трансферти, розвиток територій, соціально-економічний розвиток.

ANNOTATION

Vetrogon Yu. "The local budget, its meaning and role in the socio-economic development of the territory."

The paper reveals the theoretical foundations of the functioning of local budgets and the stages of their formation.

The social role of local budgets in the financial system of the state has been studied.

The peculiarities of the formation of local budgets of Ukraine as a financial basis for the development of territories are revealed.

The expenditure component of local budgets was analyzed in the context of ensuring social and economic development of territories. The factors of ensuring socio-economic development of territories in Ukraine have been identified.

The foreign experience of ensuring the development of territories was studied and the possibilities of its implementation to Ukrainian realities were outlined.

The key areas of development of local budgets in Ukraine in the context of ensuring the development of territories are indicated.

Keywords: local budgets, revenues, expenses, taxes, interbudgetary transfers, territorial development, socio-economic development.